

Jaarverslag Lentis Research 2013

Dr. Stynke Castelein
Leonie Bais, M.Sc.
Dr. Rikus Knegtering

Lay-out en tekstverwerking: Mw. Ellen Klein
Omslagontwerp: Grafisch Centrum, Zuidlaren
Druk: Grafisch Centrum, Zuidlaren

Inhoud

JAARVERSLAG LENTIS RESEARCH 2013	4
ALGEMEEN	4
ZORGGROEP LINIS (LENTIS VOLWASSENENPSYCHIATRIE)	6
ALGEMEEN	6
ONTWIKKELPUNTEN.....	15
PLAN 2014	16
PERSONELE BEZETTING	16
CENTRUM INTEGRALE PSYCHIATRIE (CIP)	18
ALGEMEEN	18
ACTIVITEITEN.....	18
PLAN KOMEND JAAR	18
AFDELING EETSTOORNISSEN EN OBESITAS	19
ALGEMEEN	19
ACTIVITEITEN.....	19
PLAN KOMEND JAAR	20
PERSONELE BEZETTING	20
AFDELING PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK	21
ALGEMEEN	21
ACTIVITEIT.....	21
PLAN KOMEND JAAR	21
PERSONELE BEZETTING	22
ONDERZOEK OP DE AFDELING ANGSTSTOORNISSEN	22
ZORGGROEP JONX EN HET ATN	23
ALGEMEEN	23
ACTIVITEITEN.....	23
VAN MESDAGKLINIEK 2013	29
(SAMENVATTING VAN HET UITGEBREID JAARVERSLAG FPC DR. S. VAN MESDAGKLINIEK 2013)	29
ALGEMEEN 2013.....	29
BEKNOPT OPSOMMING VAN DE ONDERZOEKSGBIEDEN	29
BIJLAGE	32
OVERZICHT VAN PUBLICATIES 2013	32

Jaarverslag Lentis Research 2013

Algemeen

Lentis Research ontwikkelt zich steeds verder als een bruisend ontmoetingspunt of netwerk van onderzoekers en behandelaren binnen de psychiatrische zorg, zowel binnen Lentis als daar buiten. Het jaarverslag van 2013 probeert u mee te nemen op dit inspirerende pad in een zich snel ontwikkelende wetenschappelijke (zorg-)onderzoek voor mensen met psychiatrische problemen, in het bijzonder voor mensen in zorg bij Lentis.

Lentis Research bestaat uit een aantal organisatorische elementen: de wetenschappelijke adviesraad (WAR), het wetenschappelijk netwerk (WETEN), projectteams en het onderzoeksbureau. Details hierover zijn te vinden in het beleidsplan.

In 2013 was het beleid gericht op het uitbreiden van patiëntgebonden onderzoek in de dagelijkse zorgverlening. Er werden projecten afgesloten waarover werd gerapporteerd naar betrokkenen via voordrachten, rapporten en artikelen (zie publicaties). Ter bevordering van visie, ontwikkeling en kennisverspreiding omtrent toegepast wetenschappelijk onderzoek, zijn vele presentaties gegeven op verschillende afdelingen binnen Lentis.

Het tweede Lentis Research symposium werd in oktober 2013 gehouden en voorbereidingen zijn getroffen voor het derde symposium dat in het najaar van 2014 staat gepland. Het symposium heeft inmiddels een vast format gevonden en wordt erg goed geëvalueerd. Dat is dan ook de reden om het symposium in 2014 open te laten staan voor mensen buiten Lentis. Patiëntgebonden onderzoek en innovatie in de zorg staan steeds centraal. Het symposium heeft dan ook, als terugkerend centraal thema 'Zorg voor onderzoek en onderzoek voor zorg'.

Door de medewerkers van Lentis Research werden in 2013 consultaties gedaan aan afdelingen, zowel binnen Lentis (Dignis, Welnis, Jonx) als buiten Lentis (Wenckebach Instituut, Rob Giel Onderzoekcentrum), op het gebied van innovatief wetenschappelijk onderzoek. Een medewerker van Lentis Research is een dag per week aangesteld bij ambulante zorg voor volwassenen (PsyQ), met name om onderzoeksontwikkelingen bij de afdelingen Eetstoornissen en Persoonlijkheidsproblematiek te ondersteunen. Een andere medewerker ondersteunt met hetzelfde doel de collega's bij Ouderenpsychiatrie.

De medewerkers van Lentis Research onderhielden actief contact met de vakgroepen Psychologie en Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen, het Universitair Centrum Psychiatrie en het Rob Giel onderzoekcentrum van het Universitair Medisch Centrum Groningen. Medewerkers van Lentis Research zijn tevens betrokken als co-promotor bij een aantal promotietrajecten van mensen zowel binnen als buiten Lentis.

In 2010 werd een nieuwe cursus ontwikkeld, genaamd 'Eerste Hulp bij Onderzoek (EHBOz)'. De colleges van deze cursus liepen van eind 2011 tot midden 2012.

Deze geaccrediteerde cursus richtte zich op het aanleren van onderzoeksvaardigheden voor medewerkers met een HBO of universitair opleidingsniveau. De cursus werd in 2013 zeer positief geëvalueerd en steeds meer deelnemers geven zich op.

Inmiddels is de cursus ook beschikbaar via het Rob Giel onderzoekscentrum voor mensen buiten Lentis. In het voorjaar van 2014 wordt een nieuwe cursusronde gestart.

Steeds vaker is de expertise - opgebouwd door Lentis Research medewerkers - ingezet ten behoeve van de interactie met maatschappelijke partijen zoals ziektekostenverzekeraars of beleidsmakers. Medewerkers van Lentis Research zijn betrokken bij ontwikkelingen omtrent het gebruik van ROM gegevens in een sociaal maatschappelijk context ten behoeve van een betaalbare zorg met een hoge kwaliteit. Een artikel hierover, geschreven met een groot aantal maatschappelijk partijen, is in een afrondingsfase.

Onderzoek kent belangrijke ethische dilemma's. Met name bij onderzoek dat gestart wordt vanuit onderwijsdoelstellingen, blijken ethische of kwaliteitsaspecten niet altijd voldoende in beeld. Dit probleem speelt bij de studenten, maar ook niet zelden bij de opleidingen. Begeleiders vanuit de opleidingen hebben vaak een beperkte ervaring met de methodische en ethische aspecten van onderzoek. Ook is er behoefte aan meer visie over de bijdrage van aan structurele verbeteringen in de zorg door HBO-opleidingen. Door medewerkers van Lentis Research is met een aantal opleidingsinstellingen besproken welke verbeterpunten zijn gesignaleerd. Een artikel waarin de ethische aspecten van wetenschappelijk onderzoek in het kader van onderwijs staan beschreven bleek niet te bestaan. Om deze punten onder de aandacht te brengen, heeft Stynke Castelein samen met nationaal bekende medeauteurs een artikel geschreven. Het artikel is inmiddels geaccepteerd voor plaatsing in het Tijdschrift voor Psychiatrie (mei 2014) en een meer uitgebreide versie zal worden geplaatst in het tijdschrift GGzet Wetenschappelijk.

Met Lentis Research medewerkers als hoofdredacteur en redactionele ondersteuning, wordt samen met collega's uit de GGz Friesland en GGz Drenthe het tijdschrift GGzet Wetenschappelijk uitgegeven. Dit tijdschrift verschijnt inmiddels al 17 jaar, en heeft enkele uitgaven per jaar. Sinds 2012 is er een toenemende interesse om artikelen te leveren voor dit tijdschrift, waarbij de kwaliteit van de artikelen duidelijk toeneemt. Het blad is sinds 2013 ook online te vinden en te lezen.

Op de website van Lentis is - onder leiding van Leonie Bais - het deel van Lentis Research sterk verbeterd. Het wordt snel geactualiseerd met nieuwe publicaties, presentaties en activiteiten. Dit draagt duidelijk bij aan de beeldvorming van Lentis als een professionele en innoverende organisatie. Dit heeft onder meer tot gevolg dat hooggeschoolde professionals voor Lentis als werkgever of opleidingsplaats kiezen.

De nieuwe projecten die in 2013 van start zijn gegaan, worden verderop in dit jaarverslag besproken. We hopen dat u met ons, na lezing van dit jaarverslag, opnieuw tot de conclusie komt, dat innovatie en wetenschappelijk onderzoek binnen Lentis een warm hart wordt toegedragen. Onderzoek kan niet alleen een belangrijke rol spelen in het verbeteren van de kwaliteit van zorg, het draagt ook bij aan inspiratie en werkplezier.

In de volgende hoofdstukken wordt per zorggroep van Lentis een overzicht gegeven van de activiteiten, ontwikkelpunten, plannen van het jaar 2013 alsmede de personele bezetting. Aan het eind van dit jaarverslag vindt u alle publicaties.

Zorggroep Linis (Lentis Volwassenenpsychiatrie)

Zorg voor mensen met een ernstige psychiatrische aandoening

Algemeen

In de loop van 2013 is Linis, de zorggroep binnen Lentis die zich richt op mensen met ernstige psychiatrische stoornissen, opgenomen in de Zorggroep Volwassenenpsychiatrie. Voor de continuïteit werd voor dit jaarverslag gekozen voor de indeling van zorggroepen van het jaarverslag van 2012.

Binnen Linis wordt vooral veel onderzoek gedaan ten behoeve van mensen met psychosen. Een groot aantal onderzoeksprojecten sluit aan bij onderzoeksprojecten van het Universitair Centrum Psychiatrie (UCP), het NeuroImaging Centrum (NIC) en het Rob Giel Onderzoekcentrum (RGOc) van het Universitair Medisch Centrum Groningen. Daarnaast zet de trend zich voort dat onderzoeksinitiatieven steeds meer vanuit Lentis zelf komen, al dan niet in samenwerking met partners.

Dat er innovatief onderzoek op het gebied van psychosen wordt uitgevoerd, komt onder andere tot uitdrukking in het in 2013 verkregen TOPGGz keurmerk voor de psychosenzorg in de stad Groningen. Deze zorg wordt aangeboden door de Kliniek Groningen en de ambulante FACT-teams die opereren in Groningen stad. Daarnaast vindt steeds meer onderzoek plaats op de afdeling Langdurige Rehabilitatie (LR) in Zuidlaren. Aan deze afdeling werd een interne vervolgsubsidie toegekend om topklinische zorgaspiraties verder uit te kunnen bouwen.

Het TOPGGz keurmerk werd in 2013 behaald door het Zorgprogramma Psychosen (Kliniek en FACT stad Groningen)

Activiteiten

Onderzoeksprojecten

Onderzoek op het gebied van verpleegkundige zorg

- **Hospitality project**

Veel mensen met schizofrenie hebben problemen op het gebied van psychosociaal functioneren. Dit uit zich onder andere in verminderde zelfredzaamheid en een klein sociaal netwerk. Het Hospitality project (HY) heeft als doel het bevorderen van herstel door het vergroten van empowerment, sociaal netwerk en dagelijkse en sociale vaardigheden.

De HY-interventie combineert lotgenotencontact met vaardigheidstraining 'on the spot' (in de eigen woonsituatie) door het opzetten van een eetclub. Deze eetclub wordt begeleid door een verpleegkundige.

In 2013 is een promovendus aangenomen voor dit project. In dit promotietraject zal eerst de interventie worden ontwikkeld. In een pilotstudie wordt vervolgens deze nieuwe interventie onderzocht op toepasbaarheid en eerste effect. In een multi-center gecontroleerde studie wordt de effectiviteit geëvalueerd.

Onderzoekers: Sjoerd Vogel (promovendus), dr. Rikus Knegtering, dr. Marte Swart, prof. dr. Mark van der Gaag en dr. Stynke Castelein.

- **Cognitieve Adaptatie Training (CAT)**

Na een pilotfase werd in 2013 gestart met het hoofdonderzoek naar de effecten van Cognitieve Adaptatie Training (CAT) op het functioneren van mensen met een ernstige psychiatrische stoornis. De behandeling van cognitieve stoornissen en hun gevolgen bij mensen met psychiatrische stoornissen zijn veelvuldig onderwerp van onderzoek. CAT is een psychosociale interventie, die niet gericht is op het verbeteren, maar op het omzeilen van cognitieve stoornissen met als doel het functioneren van de patiënt te verbeteren. Vanaf 2013 is het hoofdonderzoek in Zuidlaren van start gegaan. In de behandeling wordt met de patiënt een doel geformuleerd en wordt gekeken welke (cognitieve) beperkingen hem/haar hierbij in de weg staan. De behandeling richt zich op het aanleren van nieuwe routines om deze beperkingen te compenseren. Een voorbeeld is het klaarleggen van kledingsets in aparte dozen voor elke dag van de week om te voorkomen dat de patiënt ongepaste, incomplete of meerdere lagen kleding draagt. Ook kan men bijvoorbeeld een patiënt met een prospectief geheugenprobleem, maar een relatief intact retrospectief geheugen, aanleren om te steunen op gewoontes uit het verleden, bijvoorbeeld het plannen van alle afspraken op een specifiek tijdstip van de dag. De behandeling wordt in experimentele vorm aangeboden. Dat betekent dat een deel van de patiënten de daadwerkelijke training zal ontvangen. Indien de behandeling effectief blijkt, zullen de overige patiënten die in aanmerking komen voor de behandeling, deze ook aangeboden krijgen.

Onderzoekers: Annemarie Stiekema MSc. (promovenda), Piotr Quee MSc. en dr. Lisette van der Meer.

Locatie: Langdurige Rehabilitatie Zuidlaren

- **Leefstijl/Elips**

Door antipsychoticagebruik, genetische kwetsbaarheid en een ongezonde leefstijl, hebben patiënten met ernstige psychiatrische aandoeningen een sterk verhoogd cardiometabool risico. Desondanks ontbreken evidence-based strategieën om somatische comorbiditeit bij deze patiëntengroep te voorkomen of te verminderen. Doel van het onderzoek is het bestuderen van de (kosten-)effectiviteit van een gecombineerde leefstijlinterventie (voeding en beweging) op het cardiometabool risico bij patiënten met ernstige psychiatrische aandoeningen in een intramurale setting. Het leefstijlonderzoek is gestart op meerdere plekken in Noord-Nederland, onder andere bij GGz Friesland en bij Lentis op verschillende locaties. Slechts een deel van de patiënten zal aan de daadwerkelijke interventie deelnemen. Indien de interventie effectief blijkt, zal deze afdelingsbreed worden geïmplementeerd.

Onderzoekers: Dr. Frederike Jörg (hoofdonderzoeker), dr. Lisette van der Meer en mw. Anneke Zijlstra (onderzoeksverpleegkundige)

Locatie: Landurige Rehabilitatie Zuidlaren en beschermde woonvormen (BW's) in Groningen Stad.

Projecten in samenwerking met het NeuroImaging Center van het UMCG

- **TRENSS**

Het TRENSS project had als doel negatieve symptomen te behandelen met repetitieve Transcraniële Magnetische Stimulatie (rTMS). Met behulp van fMRI, interviews en testen wordt gekeken naar het effect van de behandeling en naar de neurale basis van negatieve symptomen. In 2013 werd de inclusie van patiënten na het bereiken van het aantal gewenste deelnemers afgerond. Het onderzoek is buitengewoon goed verlopen door actieve medewerking van een groot aantal medewerkers, met name veel verpleegkundigen bij Lentis (o.a. Zuidlaren) en het Universitair Medisch Centrum te Groningen. De analyse van de onderzoeksgegevens is inmiddels gestart. In 2014 zullen de resultaten worden gepresenteerd op congressen en in artikelen. Ook na 2014 zullen naar verwachting onderzoekers nog bezig zijn met het verwerken van de resultaten van deelonderzoeken. Dit laatste zal vooral plaatsvinden in het NeuroImaging Center (NIC).
Onderzoekers: Drs. Jozarni Dlabac-de Lange (promovenda), Leonie Bais, MSc. (promovenda), dr. Rikus Knegtering en prof.dr. André Aleman
Locatie: FACT en Kliniek Groningen, Intensieve Zorg Zuidlaren en UCP UMCG.

- **TRENSS II, de Apathiestudie**

Bij het succesvol afronden van het TRENSS project werd door de onderzoeksgroep een vervolgproject ontworpen. Aanvankelijk had dit project de naam TRENSS II. In deze multicenter studie wordt gekeken naar het effect van twee verschillende methoden van hersenstimulatie op de vermindering van negatieve symptomen in het kader van schizofrenie. In een aantal centra wordt een behandeling met rTMS, al dan niet in combinatie met Behavioral Activation Therapy (BAT), aangeboden en op andere locaties wordt behandeld met transcranial Direct Current Stimulation (tDCS). Uit eerder onderzoek (o.a. Liemburg e.a.) is reeds gebleken dat negatieve symptomen uit verschillen subdimensies is opgebouwd. Dit onderzoek richt zich op het verminderen van één van deze subdimensies, namelijk apathie. Prof. dr. André Aleman heeft een Europese en een Nederlandse subsidie verworven voor de 'Apathiestudie'. Lentis is één van de participerende centra (tDCS in Oost Groningen en rTMS in Zuidlaren en FACT Groningen). Lentis-medewerkers leveren belangrijke bijdragen waar het gaat om de kennis van patiëntgebonden onderzoek, medische aspecten, patiëntveiligheid en projectcoördinatie. Een goede implementatie en coördinatie zijn extra belangrijk bij dit project, omdat diverse instellingen en meerdere locaties deelnemen (GGz-instellingen uit Drenthe, Overijssel en Friesland). Prof. dr. André Aleman leidt met zijn onderzoeksgroep het project vanuit het NeuroImaging Center.
Onderzoekers (Lentis): Leonie Bais, MSc., dr. Rikus Knegtering en prof.dr. André Aleman.
Locaties (Lentis): Delfzijl, Stadskanaal, Zuidlaren en FACT Groningen.

- **REFLEX**

REFLEX is een multicenter onderzoek naar het effect van een training ter verbetering van ziekte-inzicht. Lentis was één van de participerende centra. In 2013 werd de inclusie van patiënten afgerond. Naar verwachting worden in 2014 de eerste onderzoeksresultaten bekend.

Locaties: FACT en Kliniek Groningen en de Fasehuizen.

Onderzoekers: Dr. Marieke Pijnenborg, mw. Anneke Zijlstra, drs. Ineke Koopmans, drs. Krijn van Berkel en prof.dr. André Aleman.

- **EMOZIE**

In het EMOZIE-onderzoek werd met behulp van fMRI gekeken naar de neurale basis van ziekte-inzicht. Er is reeds een groep van 40 mensen met schizofrenie onderzocht. Er zal een vergelijking gemaakt worden met patiënten met een bipolaire stoornis die een psychose hebben doorgemaakt en met gezonde deelnemers.

Onderzoekers: Dr. Lisette van der Meer en prof.dr. André Aleman

Locatie: FACT en Kliniek Groningen

- **BeST**

In de BeST trial werd onderzocht of een behandeling met rTMS effectief is tegen auditieve verbale hallucinaties (stemmen). In hebben er 47 mensen met aanhoudende auditieve hallucinaties deelgenomen. In 2013 werd de inclusie van patiënten afgerond. Een aantal onderzoeksresultaten is al gepubliceerd. In 2014 zullen naar verwachting één of meerdere publicaties volgen.

Onderzoekers: Leonie Bais, MSc, prof.dr. André Aleman en dr. Rikus Knegtering

Locatie: FACT en Kliniek Groningen

- **RAF**

In dit fMRI-onderzoek wordt een vergelijking gemaakt tussen de neurale effecten van Aripiprazol en Risperidon, waarbij een speciale focus ligt op de frontale hersengebieden. Er werden in 2013 nog deelnemers voor dit onderzoek geworven.

Onderzoeker: dr. Edith Liemburg, dr. Rikus Knegtering en prof.dr. André Aleman

Locatie: FACT en Kliniek Groningen

- **Communicatie en psychosen**

In deze fundamentele studie naar de verwerking van taal en emotionele prosodie wordt een vergelijking gemaakt tussen schizofreniepatiënten, mannen met het Klinefelter syndroom en gezonde vrijwilligers. Met behulp van fMRI en rTMS wordt gekeken of er verschillen zijn in lateralisatie tussen de drie groepen. De inclusie van patiënten is gesloten in 2012. De gegevens werden in 2013 geanalyseerd, waarbij publicaties verwacht worden in 2014 en 2015.

Onderzoekers: Leonie Bais, MSc, en prof.dr. André Aleman

Locatie: FACT en Kliniek Groningen

- **ABC**

Mogelijk worden sommigen psychosen veroorzaakt door een virus. Met behulp van MRI en PET wordt onderzocht of behandeling met virusremmers effect heeft op psychotische symptomen. Dr. Hans Klein is verbonden als psychiater aan het Universitair Centrum Psychiatrie. In 2013 was de inclusie voor dit onderzoek nog niet afgerond en naar verwachting zal ook nog in 2014 voor dit onderzoek gevraagd worden om medewerking van patiënten.

Onderzoeker: Dr. Hans Klein

Locatie: FACT en Kliniek Groningen

Medicatiegerelateerde projecten

- **PalmFlexS project/depotpoli**

Dit is een studie geïnitieerd vanuit het farmaceutisch bedrijf Janssen Farmaceutica en onderzoekt de tevredenheid van patiënten bij het gebruik van het depot antipsychoticum Paliperidon Palmitaat. Deze studie is begin 2011 gestart en in 2013 afgerond. In 2013 werd een aantal posters op internationale congressen gepresenteerd en naar verwachting zullen in 2014 nog één of meerdere artikelen worden geschreven, waarvan Lentis medewerkers co-auteurs zullen zijn.

Onderzoekers: Mw. Anneke Zijlstra, drs. Krijn van Berkel en dr. Rikus Knegtering

Locatie: FACT Groningen

- **Depot antipsychotica anno 2013**

In 2013 is het boek "Depot antipsychotica: Een multidisciplinaire benadering" verschenen onder redactie van Van der Moolen en Knegtering. Het boek gaat over het gebruik van depot antipsychotica en is gericht op psychiaters, artsen, nurse practitioners en verpleegkundigen.

Lentis medewerkers leverden bijdragen aan verschillende hoofdstukken in dit boek.

- **Ontwikkeling van een instrument ter evaluatie van de effecten van depot antipsychotica**

In 2011 is een pilotproject gestart met een nieuwe korte zelfinvulvragenlijst ter evaluatie van de effecten van depot antipsychotica, zowel kort na de toediening als ook vlak voor de volgende gift. Verwacht wordt dat deze zelfinvulvragenlijst zal bijdragen tot een meer optimale toepassing van depot antipsychotica. Het project werd in 2013 voortgezet. De lijst zal ingezet gaan worden bij een 'depot polikliniek' die in de toekomst zal worden opgezet.

- **De invloed van antipsychotica op seksueel functioneren**

Ten tijde van de promotietraject van Rikus Knegtering is er een langlopende onderzoekslijn gestart in het Universitair Centrum Psychiatrie Onderzoek naar de invloed van antipsychotica op seksueel functioneren. Deze lijn wordt voortgezet in het promotietraject van Marrit de Boer. Onderdelen in deze onderzoekslijn zijn:

1. Literatuuronderzoek naar de prevalentie en pathogenetische mechanismen van seksuele functiestoornissen bij antipsychoticagebruik.

Onderzoekers: drs. Marrit de Boer, dr. Stynke Castelein, dr. Rikus Knegtering en prof.dr. Durk Wiersma.

2. De Risperidon Aripiprazole and Sexual functioning (RAS) studie. Onderzoek afgerond, geanalyseerd, en gepubliceerd in 2011.

Onderzoekers: drs. Marrit de Boer, dr. Rikus Knegtering, drs. Andrea van der Moolen, dhr. Han Bous, prof.dr. Bob Wilffert, T. Hamamuri en prof.dr. Durk Wiersma.

3. De validatie van de 'Antipsychotics and Sexual Functioning Questionnaire' (ASFQ). In 2013 werd een artikel gepubliceerd over de betrouwbaarheid en validiteit van de ASFQ.

Onderzoekers: drs. Marrit de Boer, dr. Stynke Castelein, dr. Rikus Knegtering en prof.dr. Durk Wiersma.

4. De Tadalafil and Sexual Dysfunction study (TAD). Onderzoek naar de invloed van Tadalafil op door antipsychotica geïnduceerde erectiestoornissen. Dit artikel werd in 2013 gepubliceerd.

Onderzoekers: drs. Marrit de Boer en dr. Rikus Knegtering.

In 2013 werden twee reviews geschreven; één over de invloed van antipsychotica op seksueel functioneren en één over mechanismen die betrokken zijn bij veranderingen in seksueel functioneren door psychofarmacagebruik. Het ligt in de lijn der verwachting dat drs. Marrit de Boer in 2014 zal promoveren. Ook worden nog meerdere publicaties verwacht uit deze onderzoekslijn.

Lentis medewerkers die betrokken zijn bij deze onderzoekslijn: dr. Stynke Castelein en dr. Rikus Knegtering (beide in de rol van co-promotor). Professor dr. Robert Schoevers en professor dr. Durk Wiersma zijn de promotoren.

Overige projecten

- **Treatment E-assist (TREAT) project**

In een pilotonderzoek van TREAT werd gekeken naar zorgvragen (cardiovasculair, psychosociaal en bijwerkingen) van honderd patiënten die at random werden geselecteerd uit de ROM-Phamous database. Geïdentificeerde zorgvragen op deze drie gebieden werden gelegd naast interventies zoals omschreven in de Richtlijn Schizofrenie (2005) en de aanbevelingen die in het behandelplan werden opgesteld. Bij de eerste analyses werd reeds duidelijk dat mensen met schizofrenie in beperkte mate evidence-based interventies krijgen aangeboden als er sprake is cardiovasculaire risicofactoren en ongewenste effecten van geneesmiddelen.

Na dit pilotonderzoek zal er een gerandomiseerde gecontroleerde studie (RCT) worden uitgevoerd naar het effect van een computerapplicatie die ROM-Phamous gegevens en evidence based interventies uit de richtlijn aan elkaar koppelt. De verwachting is dat deze applicatie ervoor zorgt dat er meer evidence based interventies worden aangeboden, hetgeen direct leidt tot een betere kwaliteit van zorg.

Onderzoekers: Gert Wolters (MANP) tot zomer 2013, daarna vacature, dr. Rikus Knegtering, dr. Marte Swart en dr. Stynke Castelein.

Locatie van het hoofdonderzoek: nog niet bekend.

- **FACT ErvaringsDeskundigheid Onderzoek (FEDOZ)**

De functie van ervaringswerkers in de GGz is relatief nieuw. In het FACT-handboek wordt benadrukt dat ervaringswerk een vaste functie in een multidisciplinair team zou moeten zijn. Het FEDOZ-onderzoek heeft tot doel het in beeld brengen van ervaringen van ervaringswerkers werkzaam in FACT-teams ten behoeve van de verdere ontwikkeling van de functie. In 2013 werd een vragenlijst ontwikkeld met 52 items. Acht deelgebieden worden in de lijst geïnterviewd: algemene sociodemografie, specificiteit van het ervaringswerk, de achtergrond van de ervaringswerker (eigen GGz-ervaringen), rol bij herstelondersteunende zorg, werkzaamheden van de ervaringswerker binnen FACT, ervaringen met werken in teamverband, feedback op functioneren/behoefte aan bijscholing en visie op toekomst van ervaringswerk. Deze lijst zal in 2014 landelijk worden afgenomen.

Onderzoekers: drs. Jacqueline Cambier en dr. S. Castelein.

- **MICA**

De stigmatiserende attitudes ten opzichte van de psychiatrisch patiënten en de psychiatrie werd geïnventariseerd onder professionals in de gezondheidszorg. Een stigmavragenlijst, de MICA, is vertaald vanuit het Engels en is afgenomen onder huisartsen, behandelaren van FACT en de Klinieken, en in de Mesdag-kliniek. In 2013 werden de gegevens geanalyseerd en werden gegevens op congressen gepresenteerd. In 2014 wordt een afrondende Engelstalige publicatie verwacht.

Onderzoekers: drs. Laura Gras, dr. Marte Swart en dr. Stynke Castelein.

- **Factoranalyse negatieve symptomen**

Data over negatieve symptomen uit het Eerste Psychosen Onderzoek (EPO) en GROUP zijn geanalyseerd om te kijken of negatieve symptomen onderverdeeld kunnen worden in meerdere factoren. Vaak worden deze symptomen namelijk beschouwd als één groot cluster. Het blijkt dat negatieve symptomen uit twee factoren bestaan. Een artikel werd in 2013 gepubliceerd (Liemburg e.a., 2013). Onderzoekers: drs. Edith Liemburg, dr. Stynke Castelein en dr. Rikus Knegtering.

- **Multidisciplinaire Richtlijn Schizofrenie**

Eind 2012 verscheen de Multidisciplinaire Richtlijn Schizofrenie. Het hoofdstuk Psychosociale Interventies en het hoofdstuk Verpleegkundige Interventies zijn geschreven door dr. Stynke Castelein, prof. dr. Mark van der Gaag (VU en Parnassia) en dr. Berno van Meijel (Hogeschool InHolland). Dr. Rikus Knegtering nam samen met collega's een deel van de farmacotherapie richtlijn voor zijn rekening. In 2013 werd binnen en buiten Lentis een groot aantal lezingen gegeven over de richtlijn én het gebruik van de richtlijn in de praktijk. In september 2013 verscheen een artikel over het hoofdstuk Psychosociale Interventies van de Multidisciplinaire Richtlijn Schizofrenie in het Tijdschrift voor Psychiatrie (Castelein e.a. 2013).

Onderzoekers: dr. Rikus Knegtering en dr. Stynke Castelein.

- **PHAMOUS (ROM-Phamous)**

De Phamous database wordt in 2013 steeds vaker gebruikt voor epidemiologisch onderzoek. Voorbeelden hiervan zijn:

1. Onderzoek naar de relatie van depressie en antidepressivagebruik met antipsychoticagebruik.
Onderzoekers: drs. Irene Lako, dr. Huib Burger en dr. Rikus Knegtering (proefschrift dr. Irene Lako)
2. Onderzoek naar relatie van antipsychoticagebruik met beïnvloeding van frontale en limbische dopaminerge banen.
Onderzoekers: drs. Edith Liemburg en dr. Huib Burger. Publicaties zijn verschenen (Liemburg e.a. 2013).
3. Onderzoek naar de invloed van PHAMOUS op de kwaliteit van de zorg. Een aantal publicaties hierover is in voorbereiding.
Onderzoekers: dr. Stynke Castelein, dr. Marte Swart en dr. Rikus Knegtering.

Alternatieve en innovatieve meetmethoden voor welzijn bij EPA

Binnen een onderzoekslijn van de afdeling Langdurige Rehabilitatie wordt onderzoek gedaan naar alternatieve en innovatieve methoden om het welbevinden van de patiënt te meten. Deze methoden zullen worden ingezet om de effecten van activering en reïntegratie op het welbevinden en herstelproces van de patiënt wetenschappelijk te toetsen. Daarnaast zullen de mogelijkheden worden onderzocht om dergelijke methoden in te zetten in de behandeling van EPA patiënten. Het onderzoek bevindt zich nog in de pilot fase. De volgende projecten zijn gestart of zullen binnenkort starten.

- *De relatie tussen kwaliteit van leven en participatie in dagbestedingsactiviteiten.*
In 2013 is een eerste pilotproject gestart. Middels een N=1 methode is gekeken naar de relatie tussen kwaliteit van leven en participatie in dagbestedingsactiviteiten. Deze methode stelt ons in staat patiënten gedetailleerd te volgen in het dagelijks functioneren met behulp van Experience Sampling en verpleegkundige observatielijsten. Betrokken onderzoekers: dr. Lisette van der Meer (senior-onderzoeker), drs. Annemarie Stiekema (promovendus), prof. dr. Robert Schoevers, prof. dr. André Aleman, dr. Richard Bruggeman. Start pilot voorjaar 2013 – einde pilot zomer 2013. Financiering: Lentis Volwassenenpsychiatrie, afdeling Langdurige Rehabilitatie
- *Een literatuuronderzoek naar de toepassingen van fysiologische metingen in de evaluatie van de kwaliteit van leven en psychosociaal welzijn van patiënten met Ernstige Psychiatrische Aandoeningen (EPA).* De eerste pilotstudie liet zien dat de subjectieve evaluatie van het welzijn van de patiënt mogelijk niet altijd betrouwbaar is, een gegeven wat in de literatuur ook wel beschreven wordt. In een literatuuronderzoek onderzoeken we mogelijke fysiologische variabelen (zoals hartslag, huidgeleiding en bewegingsmetingen) die in aanvulling op de subjectieve rapportage van de patiënt kunnen worden meegenomen. Betrokken onderzoekers: Sarah Schütt (master student klinische psychologie), dr. Lisette van der Meer (senior-onderzoeker), dr. Mark Dekker (senior-onderzoeker), dr. Harriëtte Riese (hoofd-onderzoeker iLab psychiatrie UCP). Start oktober 2013. Financiering: Lentis Volwassenenpsychiatrie, afdeling Langdurige Rehabilitatie en innovatieprogramma iLentis.

Ontwikkelpunten

Tussen 2011 en 2013 is het aantal onderzoeken dat door en bij Linis uitgevoerd werd flink gestegen. Om dit in de toekomst goed te blijven coördineren is een procedure ontwikkeld. Alle onderzoekaanvragen dienen ingediend te worden bij de leiding van Linis Research (Castelein en Knegtering). Op deze manier kan worden bekeken welk onderzoek waar kan lopen. Er is een formulier ontworpen dat op intranet staat, waarmee onderzoekers hun aanvraag kunnen indienen (zie [Lentis Research - Lentis](#)).

Met de komst van twee onderzoeksverpleegkundigen (mw. Zijlstra (FACT) en mw. Wilpstra (Kliniek Groningen)) heeft het onderzoek binnen Linis een extra impuls gekregen. Zij hebben er in 2013 voor gezorgd dat er ruimte is op Linis Intranet voor onderzoek. Daarnaast staat er elke maand een onderzoek centraal ('Onderzoek van de maand'). Tijdens deze bijeenkomsten geven onderzoekers presentaties over (te starten) projecten of over de resultaten. De bijeenkomsten werden in 2013 goed bezocht.

Plan 2014

Om nieuwe en bestaande onderzoeksprojecten te kunnen blijven financieren, worden in 2014 nieuwe geldstromen aangeboord. De toekenning van de TOPGGz status, dan wel de aanmoedigingssubsidie die kan worden verkregen om deze status te verkrijgen, is helpend om een aantal onderzoeken uit te voeren. Daarnaast zal worden deelgenomen aan geneesmiddelenonderzoek en zullen lezingen worden gegeven, die inkomsten genereren ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek.

De opgedane expertise in het doen van klinisch geneesmiddelenonderzoek wordt uitgebreid door te participeren in fase II onderzoek naar het middel Bitopertin bij mensen met schizofrenie.

Er wordt een onderzoeker aangesteld die aspiraties heeft om te promoveren op het TREAT-project.

Samen met Parnassia Den Haag (drs. Hans Oolders) en het RGOc (dr. Richard Bruggeman) is binnen ROM Phamous een onderzoek gestart naar de kwaliteit van leven van mensen met psychosen. De data worden momenteel verzameld. Eind 2014 zijn er voldoende data om te starten met de analyse.

Lentis zal actief participeren in de 'Apathiestudie' en zal zich in 2014 actief inzetten voor het project, zowel binnen als buiten Lentis.

De dataverzameling van het FEDOZ-onderzoek zal in 2014 plaatsvinden.

Personele bezetting

Linis (Lentis Volwassenen) Groningen

- Mw. Anneke Zijlstra (onderzoeksverpleegkundige FACT Groningen) 0.22 fte
- Mw. Annet Wilpstra, (onderzoeksverpleegkundige, Kliniek Groningen) 0.22 fte
Vanaf 01-09-2013: Annet Wilpstra (verpleegkundige Kliniek Groningen)
- Drs. Ineke Koopmans (psycholoog, FACT Groningen) 0.22 fte
- Dr. Rikus Knegtering (psychiater) 0.22 fte

Linis Langdurige Rehabilitatie

- Dr. Lisette van der Meer (senior onderzoeker) 0.66 fte
- Annemarie Stiekema, MSc (promovendus) 0.66 fte

TOPGGz Keurmerkitreiking 2013: Autisme Team Noord Nederland (hertificering) en
Zorgprogramma Psychosen Groningen, Lentis.

Centrum Integrale Psychiatrie (CIP)

Algemeen

Binnen het CIP zijn er twee onderzoekslijnen:

- 1) transdiagnostische factoren, en
- 2) effectiviteit van complementaire medicatie.

Activiteiten

In 2013 zijn de volgende onderzoeken afgerond:

- Het promotieonderzoek van Rogier Hoenders; zijn promotie heeft inmiddels op 13 januari 2014 plaatsgevonden.
- Het pilotonderzoek naar de effecten van de compassietraining.
- Een kwalitatief onderzoek naar de bij het CIP aangeboden drama/improvisatie module door een studente van de Stenden Hogeschool Leeuwarden.

Daarnaast is gewerkt aan nog lopende onderzoeksprojecten:

- Review over de effectiviteit van natuurlijke medicatie bij schizofrenie en andere psychotische stoornissen;
- N=1 studie naar het effect van hartcoherentietherapie bij chronische depressie. Het benodigde aantal metingen zal in de loop van 2014 worden gehaald;
- Evaluatie van het effect van leefstijlmodules.
- Evaluatie van effectiviteit van kruiden en voedingssupplementen middels dagboekjes.

Naast bovengenoemd onderzoek werkt het CIP mee aan onderzoek van promovendi van het UMCG, met name op het gebied van depressie. In 2013 ging het om de onderzoeken MOOVD (Sanne Booi), DIP (Nynke Groenewold) en tryptofaan (Koen Hogenelst).

Plan komend jaar

Het komend jaar ligt het focus op het voorbereiden van en starten met het promotieonderzoek naar yoga (promovendus Nina Vollbehr, in samenwerking met dr. Brian Ostafin van de Rijksuniversiteit Groningen), het onderzoeken van de compassietraining en het vergelijken van St. Janskruid met SSRIs.

Afdeling Eetstoornissen en Obesitas

Algemeen

De keten Eetstoornissen (ambulant, deeltijd en kliniek) van PsyQ Groningen biedt intensieve behandeling voor mensen met complexe eetstoornissen. Er wordt een samenhangende, multidisciplinaire behandeling aangeboden, waarbij evidence-based of meest veel belovende methodieken toegepast worden. De doelen van behandeling zijn: gewicht op peil brengen en houden, obsessionele gerichtheid op uiterlijk in samenhang met gewicht verbeteren, eet- en dagstructuur aanbrengen en zo nodig behandelen van de onderliggende problematiek. We vinden het van belang dat er voortdurend wordt gezocht naar nieuwe en betere behandelingen voor onze doelgroep, daarom lopen er meerdere onderzoeken op onze afdeling.

Activiteiten

In 2013 hebben we een senior onderzoeker aangesteld, Marte Swart. Er is meer onderzoek gaan lopen en ook komt er gestaag meer integratie van zorg en onderzoek op de afdeling. Er vonden op de afdeling Eetstoornissen meerdere RCT's plaats, één naar agressieregulatie zowel op de deeltijd als ambulante afdeling en één naar een specifieke vorm van cognitieve gedragstherapie. Daarnaast werd er een pilotonderzoek uitgevoerd naar de behandeling van negatieve lichaamsbeleving en zelfbeeld met behulp van EMDR.

Project 1: In dit promotie-onderzoek van dhr. C. Boerhout wordt gekeken naar de invloed van psychomotorische therapie (PMT) op agressieregulatie bij patiënten met eetproblematiek. Sinds 2009 vindt er een RCT plaats op de 4-daagse dagbehandeling van de afdeling Eetstoornissen PsyQ Groningen naar de effectiviteit van een kortdurende PMT module agressieregulatie. Deze RCT loopt ook op de dagbehandeling voor eetstoornissen bij Amarum in Zutphen. Daarnaast loopt van 2010-2013 ook een RCT naar de module bij de ambulante behandelingen van eetstoornissen bij PsyQ Groningen. In 2013 is de inclusie van deelnemers op de polikliniek voltooid. De inclusie van de RCT op de deeltijd loopt nog. Daarnaast is er een artikel gepubliceerd over de module in een internationaal tijdschrift. Naast deze effectstudies wordt in het promotie-onderzoek gewerkt aan een psychomotorisch meetinstrument voor agressieregulatie in samenwerking met het Centrum Bewegingswetenschappen van de RU Groningen. Dit instrument heet de Methode voor Stamp-Stoot-Stem (MSSS). Het moet een fysieke gedragsmaat opleveren als aanvulling op zelfrapportagelijsten voor agressie en dient tevens als feedbackinstrument voor het gecontroleerd leren uiten van agressie.

Onderzoekers

Promovendus: drs. C. Boerhout, Lentis & Rob Giel Onderzoekscentrum (RGOc), UMC Groningen

Promotoren: prof. dr. H.W. Hoek, UMC Groningen, Columbia University New York, Parnassia Bavo Academie Den Haag;

Copromotoren: mw. dr. J. T. van Busschbach, RGOc, UMCG, Windesheim, Zwolle; mw. dr. M. Swart, Lentis Groningen, Lentis Research, Eetstoornissen en Persoonlijkheidsproblematiek, RGOc, UMCG.

Project 2. In 2013 hebben we een pilotonderzoek gedaan naar de werking van EMDR bij eetstoornissen. Lichaams- en zelfbeeld zijn belangrijke instandhoudende factoren van de eetstoornis en moeilijk te beïnvloeden met bestaande behandelingen. We hebben de hypothese dat met EMDR het zelf- en lichaamsbeeld verbeterd kan worden hetgeen positief effect heeft op de eetstoornis. In GGZet Wetenschappelijk zal een artikel gepubliceerd worden over de resultaten van de pilotstudie. In 2013 zijn voorbereidingen getroffen voor een vervolgstudie naar de effecten van EMDR bij eetstoornissen. In deze studie zal de behandeling vergeleken worden met treatment-as-usual. Daarnaast zal er ook onderzocht worden wat EMDR op lichaamsbeleving en zelfwaardering over de tijd doet.

Project 3. Eind 2013 is de multicenter RCT gestart naar de effectiviteit van de Fairburnmethode "cognitieve gedragstherapie enhanced" (CBT-E). Fairburn heeft een relatief korte (20 sessies in 20 weken) transdiagnostische therapie ontworpen voor eetstoornissen waarbij geen andere behandeling plaats mag vinden tijdens de behandeling en 20 weken erna. Deze trial wordt geïnitieerd door PsyQ Haaglanden. Het is de bedoeling dat we 40 mensen randomiseren, de helft in de experimentele conditie en de andere helft in treatment-as-usual. In 2013 zijn 3 mensen geïncludeerd in het onderzoek. De RCT zal duren tot eind 2015.

Plan komend jaar

In 2014 willen we een artikel publiceren over de RCT op de ambulante afdeling eetstoornissen over de effectiviteit van de module agressieregulatie. Daarnaast zullen we de inclusie voor de RCT op eetstoornissen op de deeltijd voltooien en eind 2014 een artikel hierover publiceren.

De pilotstudie over EMDR willen we in 2014 publiceren in GGZet Wetenschappelijk. In 2014 zullen we starten met het vervolgonderzoek naar de effectiviteit van EMDR.

De inclusie voor de multicenter RCT naar de methode van Fairburn gaat door in 2014, we proberen eind 2014 20 mensen geïncludeerd te hebben.

Personele bezetting

De personele bezetting van de keten Eetstoornissen bedroeg in 2013 gemiddeld 12.3 fte, hierin bedraagt het aantal fte voor onderzoek 0,67 fte. Daarnaast werken we met een stagiaire die in het kader van haar masterthese psychologie een gedeelte van het CBT-E onderzoek uitvoert.

Afdeling Persoonlijheidsproblematiek

Algemeen

De afdeling Persoonlijheidsproblematiek bestaat uit een ambulante en deeltijd afdeling. De doelgroep bestaat uit mensen met lichte tot zeer ernstige persoonlijkheidsproblematiek (leeftijd 18-65 jaar). Naast persoonlijkheidsproblematiek is er ook vaak sprake van comorbiditeit zoals depressie, angst, eetstoornis of PTSS. We bieden op indicatie ook behandeling aan het systeem van de patiënt. Behandelingen worden door een multidisciplinair team uitgevoerd waarbij de principes en uitgangspunten van klinisch psychotherapeutisch behandelen gehanteerd worden. Beoogde resultaten van onze behandelprogramma's zijn: verminderen van psychiatrische klachten; verminderen van suïciderisico en zelfbeschadigend gedrag; ontwikkelen van een realistisch zelfbeeld; verminderen van de rigiditeit in gedragspatronen; leren omgaan met emoties en relaties; verbeteren van maatschappelijk functioneren.

Binnen de persoonlijkheidsproblematiek ontbreekt er nog kennis over onder andere welke behandeling voor wie het beste werkt. Om passende zorg te kunnen bieden, vinden wij het belangrijk dat er onderzoek gedaan wordt om meer te weten te komen over de effectiviteit en werkzame ingrediënten van behandelingen. De afdeling Persoonlijheidsproblematiek is bezig om eigen onderzoekslijnen op te zetten.

Activiteit

In 2013 hebben we een senior onderzoeker aangesteld, Marte Swart. Zij is in 2013 bezig geweest om samen met het team te komen tot onderzoekslijnen die passen bij onze afdeling. Op deze manier zorgen we voor meer integratie van zorg en onderzoek.

Project 1. We zijn bezig met het opzetten van een onderzoekslijn naar arbeidsreïntegratie en persoonlijkheidsproblematiek. Uit zowel de dagelijkse praktijk en de literatuur blijkt dat patiënten na geslaagde behandeling op symptoomniveau ontevreden blijven over maatschappelijke participatie en blijft de kwaliteit van leven laag. We hebben ons georiënteerd op dit vlak en zullen in 2014 een projectvoorstel uitwerken.

Project 2. Multicenter RCT naar de (kosten)effectiviteit van Mentalization Based Treatment (MBT) waarbij een vijfdaagse deeltijd variant wordt vergeleken met een intensieve ambulante variant. Deze trial wordt geïnitieerd door de Viersprong in Bergen op Zoom. Het onderzoek loopt op onze afdeling, de inclusie zal tot halverwege 2014 doorlopen.

Plan komend jaar

In 2014 gaan we het project over arbeidsrehabilitatie en persoonlijkheidsproblematiek verder uitwerken. We zullen een literatuurstudie doen en interviews met experts in het veld houden. Met deze gegevens willen we een subsidieaanvraag voor dit project schrijven. Nadat de inclusie van het MBT onderzoek voltooid is zullen we een vervolgonderzoek hierover opzetten. Daarnaast zullen we meepubliceren over de opzet van de MBT interventie en het onderzoek.

Personele bezetting

De personele bezetting van de afdeling persoonlijkheidsproblematiek bedroeg in 2013 gemiddeld 20.3 fte, waarvan 0,25 fte voor onderzoek. Daarnaast werken we met stagiaires die voor hun masterthese een gedeelte van het MBT onderzoek uitvoeren.

Onderzoek op de afdeling Angststoornissen

In de periode van 2010-2014 is er bij PsyQ, behandelprogramma Angststoornissen, onderzoek gedaan naar het differentieel effect tussen individuele exposuretherapie versus groepsexposure therapie voor patiënten met sociale angst. Patiënten zijn toegewezen aan één van beide behandelcondities op volgorde van aanmelding (tijdsrandomisatie). Indien patiënten voldoen aan de inclusiecriteria, worden diverse vragenlijsten (SPAI-N, SCL-90 en de idiosyncratische angst- en vermijdingsschalen) ingevuld op drie meetmomenten (voormeting, nameting en follow-up). Na data-analyse is gebleken dat er na 12 sessies exposure-in-vivo en bij de follow-up na zes maanden, geen significant verschil is tussen beide behandelcondities. Het onderzoek zal vermoedelijk in de zomer 2014 ter publicatie worden aangeboden, in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen.

Zorggroep Jonx en het ATN

Kinder- en jeugdpsychiatrie en het Autisme Team Noord-Nederland

Algemeen

Jonx biedt diagnostiek, behandeling en begeleiding aan kinderen, jongeren en hun gezinnen met psychiatrische problematiek en aan volwassenen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS). Binnen verschillende ambulante teams van Jonx wordt bijgedragen aan wetenschappelijk onderzoek in samenwerking met andere instellingen binnen en buiten Nederland. Het TOPGGZ gecertificeerde Autisme Team Noord-Nederland (ATN), onderdeel van Jonx Autisme, biedt specialistische ambulante diagnostiek en behandeling aan kinderen en volwassenen met een ernstige ASS met/zonder comorbide aandoeningen, hun gezinsleden en andere betrokkenen. Daarnaast vervult het ATN taken op het gebied van preventie, consultatie en deskundigheidsbevordering. Het ATN heeft vier locaties in de noordelijke provincies (Groningen, Leeuwarden, Drachten en Hoogeveen) en is sterk gericht op het verbeteren van diagnostiek en vernieuwen van behandelingen. Het ATN doet dat niet alleen in samenwerking met andere instellingen, maar ook via eigen wetenschappelijk onderzoek. Het ATN in Groningen heeft sinds 2008 het keurmerk TOPGGZ.

Activiteiten

De lopende onderzoeksprojecten zijn zowel op diagnostiek als op behandeling gericht.

ADHD@Home

Effectiviteit van thuisbehandeling bij kinderen met ADHD die onvoldoende op reguliere behandeling hebben gerepsondeerd: een gerandomiseerd gecontroleerd onderzoek
In samenwerking met Accare, UCKJP Groningen.

Intern: drs. E. Bakker, psycholoog
Extern: dr. P.J. Hoekstra, hoofdonderzoeker

Toelichting:

Doelstelling is het onderzoeken van de korte termijn effectiviteit van een kortdurende, gedragstherapeutische thuisbehandeling (TB) voor kinderen met ADHD in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar die onvoldoende gerepsondeerd hebben op de standaard poliklinische behandeling bestaande uit medicatie, oudertraining of een combinatie van beide behandelingen. Secundaire doelstellingen van het project zijn het onderzoeken van lange termijn effecten, van de effectiviteit op secundaire uitkomstmaten en van de effecten van verschillende psychosociale, cognitieve en biologische moderatoren en mediators op het behandelingsucces.

Cognitieve veroudering bij ouderen met ASS

In het kader van de opleiding tot specialist in samenwerking met RUG.

Intern: drs. L. Davids, GZ-psycholoog in opleiding tot specialist, dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker

Extern: dr. I. Berg

Toelichting:

Het betreft een studie, in het kader van de opleiding tot klinisch psycholoog, gericht op het beoordelen en meten van cognitieve prestaties bij ouderen met ASS vergeleken met ouderen zonder ASS.

Fixed interests and repetitive behavior

In samenwerking met de VU, afdeling Neuropsychologie en met Wales Autism Research Centre, School of Psychology, Cardiff University, Wales, Groot-Brittannië.

Intern: Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker

Extern: Dr. P.J. Vuijk, senior onderzoeker

Prof. Dr. S. Leekam, afdelingshoofd Wales Autism Research Centre
Lucertis (J. Bailly, onderzoeker)

ADHD en Autisme Centrum West-Friesland (T. Wolke-Kroon, onderzoeker)

Toelichting:

Doel van het onderzoek is het verbeteren van de diagnostiek van restrictieve interesses en repetitief gedrag. Het is een vervolg op het promotieonderzoek van dr. I.D.C. van Balkom en betreft valideringsonderzoek van de Nederlandstalige Repetitive Behavior Questionnaire-2. De vragenlijst wordt ook bij twee externe organisaties gebruikt.

Implementatiestudie Depressie bij Jeugd

In samenwerking met het Trimbos Instituut

Intern: I. Resner, gedragswetenschapper

Extern: D. van Duijn, Wetenschappelijk medewerker Zorginnovatie

Toelichting:

Doel is de inventarisatie in optimale implementatiestrategieën om binnen de jeugd GGZ een aantal sleutelaanbevelingen uit de richtlijn *Depressie bij jeugd* in te voeren.

Kosten-effectiviteit van de D(o)epressie cursus in adolescenten

Individuele CGT versus reguliere zorg, in samenwerking met Universiteit Utrecht Faculteit Sociale Wetenschappen.

Intern: L. Vet, klinisch psycholoog

Extern: Dr. D.H.M. Bodden, projectleider

Y.A.J. Stikkelbroek, mede projectleider

Toelichting:

Doel van het onderzoek is om de D(o)epressie cursus te onderzoeken op effectiviteit en kosteneffectiviteit. Tevens wordt er een cost-of-illness studie uitgevoerd bij adolescenten met een klinische depressie en zullen moderatoren en mediators worden onderzocht. Daarnaast worden non-specifieke therapievariabelen in kaart gebracht.

Rouwhulp

Een wetenschappelijke studie gericht op het onderzoeken van de effectiviteit van *Rouwhulp*, een behandelprogramma voor kinderen en jongeren in rouw. In samenwerking met de Universiteit Utrecht Faculteit Sociale Wetenschappen.

Intern: A. Beukema, gz-psycholoog

Extern: M. Spuij, projectleider

Toelichting:

Het betreft een wetenschappelijke studie gericht op de effectiviteit van *Rouwhulp*, een behandelprogramma voor kinderen en jongeren in rouw.

Take Care, C4Youth

Wetenschappelijke studie naar de hulpverlening voor kinderen van 4 – 18 jaar met sociaal emotionele problemen. In samenwerking met Accare, Elker, BJZ Groningen en de RuG.

Intern: B. Fischer, manager inhoudelijke zaken.

Extern: Dr. E. Noordik, hoofdonderzoeker.

Toelichting:

2200 Kinderen met gedrags- en emotionele problemen worden in hun pad door de hulpverlening gevolgd. 800 Kinderen zijn vanuit Jonx geïncorporeerd in de referentiegroep. Doelstelling is het in kaart brengen van demografische variabelen en routes in de hulpverlening.

Fetal Alcohol Spectrum Disorder (FASD)

In samenwerking met AFIN (Barcelona) onderzoeken van de cognitieve prestaties, de ontwikkeling in de tijd, het cognitieve en gedragsfenotype van kinderen (leeftijd 6-16 jaar) met gediagnosticeerde FASD.

Intern: H. Swelheim, sociaal pediater.

Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker.

Extern: Dr. N. Barcons, senior onderzoeker, Grupo de Investigación AFIN (Adopciones, Familias, Infancias), Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, Spanje.

Toelichting:

Kinderen met gediagnosticeerde FASD (4-Digit Code) worden op verschillende momenten in de tijd onderzocht. Het gaat hier om hun gedragsfenotype, cognitief profiel hun ontwikkeling. Doelstelling is het in kaart brengen van klinisch fenotype en beloop in de tijd.

Behandelmethodieken bij ASS en obsessieve-compulsieve stoornis (OCD)

In samenwerking met RuG Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen.

Intern: M. Oosterhoff, manager inhoudelijke zaken
L. Vet, klinisch psycholoog
Dr. W.J.P.J. van Hout, GZ psycholoog (tevens universitair hoofddocent bij RuG)
Dr. S. Piening, senior onderzoeker
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker

Extern: L. Kreuze, ReMa Student Behavioral and Social Sciences: Clinical Psychology, RuG.

Toelichting:

Doel van dit systematische literatuuronderzoek is een overzicht bieden van de effectiviteit van de huidige behandelingen voor patiënten met ASS en OCD.

Sociale motivatie bij ASS

Welke sociale stimuli bevorderen sociale motivatie bij kinderen met autisme spectrum stoornissen?

Intern: Dr. S. Piening, senior onderzoeker
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker

Toelichting:

Met dit onderzoek wordt getracht te identificeren welke sociale stimuli er voor zorgen dat kinderen met ASS voldoende gemotiveerd zijn om sociale interactie aan te gaan. Door de behandeling hierop toe te spitsen kan de sociale cognitie van mensen met ASS optimaal verbeterd worden.

Promotieonderzoek Cornelia de Lange Syndroom

Cognition, self-injury and autism in Cornelia de Lange Syndroom: their mutual relationships and correlation with genetic background.

In samenwerking met AMC, afdeling Kindergeneeskunde & Translationele genetica, en School of Psychology, University of Birmingham.

Intern: P. Mulder, promovendus
Dr. S. Piening, senior onderzoeker, co-promotor
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker, co-promotor

Extern: S. Huisman, onderzoeker
Prof. dr. R.C.M. Hennekam, promotor
Prof. dr. C. Oliver, promotor

Toelichting:

Inzicht creëren in cognitie, automutulerend gedrag en autisme bij kinderen en volwassenen met Cornelia de Lange syndroom.

Kwaliteit van Leven bij volwassenen met ASS woonachtig in WWA.

In samenwerking met de VU, afdeling Neuropsychologie en Mailman School of Public Health, Columbia University, New York, Verenigde Staten.

Intern: Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker
Extern: Dr. J.P. Vuijk, senior onderzoeker
Prof. dr. M. Bresnahan, senior onderzoeker

Toelichting:

Dit onderzoek vindt plaats bij volwassenen woonachtig in de Woon- en Werkgemeenschap voor Volwassenen met ASS (WWA) van Lentis. Het doel is het definiëren van determinanten van kwaliteit van leven binnen de WWA en de kwaliteit van leven van mensen in de WWA in kaart brengen en verbeteren.

REACH-AUT Academische Werkplaats Autisme

Werkgroep Multiplex Gezinnen ASS.

In samenwerking met: Leo Kannerhuis Nederland en franchiseorganisaties.

Intern: Dr. S. Piening, senior onderzoeker
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker; projectleider
Dr. J. Landsman, senior onderzoeker (gedetacheerd bij ATN)
Extern: Franchisepartners Leo Kannerhuis Nederland.

Toelichting:

In samenwerking met de Leo Kannerhuis Nederland franchise wordt een deelonderzoek uitgevoerd binnen het REACH-AUT project t.b.v. de Academische Werkplaats Autisme. Hierbij richten we ons op het in kaart brengen van beïnvloedende factoren met betrekking tot de zelfstandigheidsontwikkeling van jongeren met ASS in gezinnen met tenminste één ouder met ASS.

Validatieonderzoek Sensorische Klachtenlijst

In samenwerking met Leo Kannerhuis Nederland.

Intern: A.M. Landlust, psycholoog
P.A. Mulder, promovendus
Dr. S. Piening, senior onderzoeker
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker
Extern: Franchisepartners Leo Kannerhuis Nederland

Toelichting:

De Sensorische klachtenlijst is een binnen het ATN ontwikkelde screeningslijst. De lijst biedt een goede ondersteuning bij het in kaart brengen van sensorische klachten van kinderen en volwassenen met ASS en wordt momenteel gevalideerd.

Effectmeting EMDR

Intern: S. Dijkstra
M. Wildeman
Dr. S. Piening, senior onderzoeker
Dr. I.D.C. van Balkom, senior onderzoeker

Toelichting:

Lopend onderzoek om het effect te meten van de behandelmethode Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) voor mensen met ASS.

Participatie in:

Oxytocine en empathiebeleving

Effect oxytocine op de empathiebeleving bij mannen met een autismespectrumstoornis.
Accare & RuG

Intern: J. Noltes, psychiater
Extern: Dr. M. Althaus
Dr. Y. Groen
F. Calgagnoli

Toelichting:

Met dit onderzoek wordt onderzocht of oxytocine een positieve uitwerking heeft op de empathiebeleving bij mannen met een autismespectrumstoornis.

Denk je beter

Online training voor kinderen met een dwangstoornis.
AMC/De Bascule

Intern: L. Vet, klinisch psycholoog
Dr. W.J.P.J. van Hout, GZ psycholoog (tevens universitair hoofddocent bij RuG)
Extern: Dr. L. Wolters
Dr. E. Salemink
Prof. dr. E. de Haan

Toelichting:

Doel van het onderzoek is de behandeling van kinderen en jongeren met een dwangstoornis of obsessieve compulsieve stoornis te verbeteren door toevoeging van een online training die voorafgaat aan cognitieve gedragstherapie (CGT).

Van Mesdagkliniek 2013

(samenvatting van het uitgebreid Jaarverslag FPC Dr. S. van Mesdagkliniek 2013)

Algemeen 2013

Alle onderzoekslijnen van de afdeling Onderzoek van FPC Dr. S. van Mesdag staan direct ten dienste van de kwaliteit van behandeling. In 2013 zijn de langlopende onderzoekslijnen bestendig en uitgebreid. De onderzoekslijn naar het patiëntvolgsysteem (Routine Outcome Monitoring) is in 2013 een nieuwe fase ingegaan door het testen van een zelfrapportagelijst voor patiënten. Het doel van deze lijst is dat patiënten op een gestructureerde manier hun behandelvoortgang kunnen evalueren. De vergelijking tussen de observatielijst IFBE ingevuld door het team en de zelfrapportagelijst IFBE-z kan gezien worden als input voor het afstemmen van geïndividualiseerde behandelingen. In 2013 is tevens de gereviseerde versie van het risicotaxatie instrument HKT-30, genaamd HKT-R, verschenen. FPC dr. S. van Mesdag is een van de ontwikkelaars.

Beknopte opsomming van de onderzoeksgebieden

Ethisch onderzoek

Implementatie van moreel beraad en onderzoek naar de effecten op de kwaliteit van de behandeling.

Onderzoekers

Swanny Kremer (Coördinator ethisch onderzoek, promovenda), prof. dr. Guy Widdershoven (VUmc), dr. Bert Molewijk (VUmc), prof. mr. dr. Anne Ruth Mackor (RUG), dr. Marinus Spreen en drs. Harry Beintema.

Arousalmeter (promotie-onderzoek)

Het verminderen van drugsgerelateerd gedrag door middel van neurofeedback.

Samenwerking FPC Veldzicht en FPC de Kijvelanden

De samenwerking met FPC Veldzicht heeft in 2013 plaats gevonden en is afgerond. In het kader van een opleiding tot klinisch psycholoog werd de arousalmeter gebruikt om de reactie van patiënten op alcoholgerelateerde plaatjes te meten. De uitkomsten van deze studie liggen op dit moment nog ter analyse bij de betreffende onderzoekers. In 2013 is er een samenwerkingsverband aangegaan met FPC De Kijvelanden. Bij een onvoldoende participatie van het aantal patiënten in de Mesdag, wordt de werving van patiënten vervolgd in FPC De Kijvelanden.

Partners 2014

Universiteit van Tilburg /FPC De Kijvelanden

Onderzoekers

Drs Sandra Fielenbach (promovenda), prof. dr. Stefan Bogaerts, dr. Marinus Spreen en dr. Franc Donkers.

Interculturalisatie in de forensische zorg

Onderzoeker

Drs. M. van den Berg

Onderzoekslijn patiëntvolgsysteem (Routine Outcome Monitoring)

Het doel van deze onderzoekslijn is om per patiënt de individuele behandeling op een gestandaardiseerde en formele wijze te evalueren.

Onderzoekers

Drs. Erwin Schuringa, dr. Marinus Spreen, prof. dr. Stefan Bogaerts (Universiteit Tilburg).

Partners

Het betreft een intern onderzoek in het kader van een promotietraject in samenwerking met de Rijksuniversiteit Utrecht, Universiteit van Tilburg en Stenden Hogeschool Leeuwarden.

Onderzoekers

Dr. Marinus Spreen, drs. Marlies van de Berg, drs. Lydia Pomp (promovenda, Stenden Hogeschool), prof. dr. Stefan Bogaerts (Universiteit van Tilburg) en prof. dr. Beate Völker (Universiteit Utrecht).

Risicotaxatie onderzoek

Risicotaxatie is een verplicht onderdeel van het vrijhedenbeleid en de kwaliteit van de risicotaxaties is structureel onderwerp van onderzoek. In FPC dr. S. van Mesdag wordt gebruikt gemaakt van de HKT-30 als instrument voor geweldsdelinquenten en de SVR-20 voor zedendelinquenten.

Partner

Alle FPC's in Nederland

Onderzoekers

Dr. Marinus Spreen, drs E. Schuringa, prof dr. S. Bogaerts

Riskmanagement in Forensic Mental Health Nursing / Vroegsignalering (promotie-onderzoek)

De Methode Vroegsignalering, vroegsignalering met behulp van signaleringsplannen, stelt tot doel dat patienten en sociotherapie samenwerken in het identificeren, beschrijven en evalueren van persoonsgebonden vroege waarschuwingssignalen van agressie. Deze methode is toegepast en bestudeerd bij de totale patientenpopulatie van de FPC Dr. S. Van Mesdag.

Partner(s)

Vervolgonderzoeken binnen het raamwerk (2013). Het onderzoek 'Vroegsignalering' is in 2012 gestart in Noorse forensische instituten en in het gevangeniswezen in Oslo in samenwerking met Centre of Forensic Psychiatry van de Oslo University en Bredtveit Prison, Oslo en de gevangenis Hustad, Frana en de Molde University College, allen in Noorwegen.

Onderzoekers

Dr. Frans Fluttert, dr. Berno van Meijel, prof. dr. Henk Nijman, prof. dr. Stal Bjorkly (Noorwegen), drs. Mirjam van Leeuwen en prof. dr. Mieke Grypdonck.

Early Recognition Method, Norwegian Pilot Project Research

De Early Recognition Method [ERM], wordt in een Noorse forensische kliniek toegepast waarbij alle patienten (n=18) van de 'secured wards' individueel nauwgezet bestudeerd worden op hun gedrag voor en tijdens ERM. Patiënten die van de klinische behandeling overgaan naar de ambulante fase blijven in het onderzoek en worden gevolgd binnen de criteria van het ERM onderzoek. Tegelijk wordt bestudeerd wat de relatie is tussen 'early warning signs' en 'criterion based signs', zoals beschreven een SAFE project van prof. dr. S. Bjorkly. In 2013 is een Phd-traject gestart met ERM als onderzoeksonderwerp.

Partners

Research Centre Ullevål Oslo University, Vestre Viken Hospital Trust en FPC Dr. S. Van Mesdag door betrokkenheid van Frans Fluttert.

Onderzoekers

Gunnar Eidhammer MSc, Dr. Frans Fluttert (co-promotor) en Prof.dr. Stal Bjorkly (promotor).

EViPRG eDelphi study 'Coercion in European Psychiatry'

Binnen de European Violence in Psychiatry Research Group [EViPRG] is een multicenter onderzoek gestart naar de toepassing van dwangmaatregelen in (forensisch) psychiatrische instellingen in Europa in 18 landen. De Forensisch Verplegingswetenschapper is lid van de Board of Directors van de EViPRG en nadrukkelijk betrokken bij dit onderzoek.

Partners

Het onderzoek staat onder leiding van prof. dr. Cowman van het Royal College of Surgeons, Dublin, Ierland en vindt plaats binnen de EViPRG onderzoeksgroep. Dr. Frans Fluttert is de co-onderzoeker en contactpersoon namens Nederland.

Bijlage

Overzicht van publicaties 2013

Publicaties in het Nederlands

Piening, S., Paternotte, A., Vermeiren, R., **Oosterhoff, M.** Jeugd-GGZ bij gemeente in verkeerde handen. *Medisch Contact* 2013 18:962-3.

Van Balkom, I.D.C., Onderzoek naar gedragsfenotypes met autisme bij zeldzame genetische syndromen. *Wetenschappelijk Tijdschrift Autisme, 2013;1:18-24.*

Oosterhoff, M., Temel, Y., Ackermans, L., Duits, A. Onverklaarbare klachten na DBS bij een patiënte met Gilles de la Tourette en ernstige comorbiditeit. *Tijdschrift voor Neuropsychologie*. Jaargang 8, nr. 3.

Boek

Schuurman, C., Blijd-Hoogewys, E., Gevers, P. (Eds.). Behandeling van volwassenen met een autismespectrum stoornis. H11 - Behandeling van Psychotrauma door middel van EMDR bij mensen met een ASS. Teeken, V., Goosen, A., **Dijkstra, S.**, Klein-Schiphorst, A.; H14 - Partnerrelatietherapie. **Verwilligen, A.**; H40 – Ouderen en ASS. Wilting, R., **Dauids, L.**, Geven, F. Hogrefe Uitgevers, Amsterdam. 2013. ISBN 9789079729845

Posters

van Balkom, I.D.C., Hennekam, R.C.M. Neurodevelopmental phenotype in Pitt-Hopkins syndrome. International Meeting for Autism Research (IMFAR), 2-4 mei 2013 (Donostia, Spanje).

Piening, S., Van Hout, W.J.P.J., Vet, L.J.J., Oosterhoff, M.D., van Balkom, I.D.C. Behandeling van Obsessief Compulsieve Stoornis bij kinderen en volwassenen met een Autisme Spectrum Stoornis. Een systematische review. Lentis Research Symposium 'Zorg voor onderzoek, onderzoek voor zorg: Samen beter.' 31 oktober 2013.

Piening, S., van Balkom, I.D.C. Welke sociale stimuli bevorderen sociale motivatie bij kinderen met autisme spectrum stoornissen? Lentis Research Symposium 'Zorg voor onderzoek, onderzoek voor zorg: Samen beter.' 31 oktober 2013.

Bos EH, Merea-Boerema R, Van den Brink EH, Sanderman R, Bartels-Velthuis AA (2013). The Effectiveness of Mindfulness Training in Heterogeneous Psychiatric Patient Groups. *Journal of Clinical Psychology*. DOI: 10.1002/jclp.22008

Hartogs BMA, Eikmans KM, Bartels-Velthuis AA (2013). Melting Down the Ice Queen: an Integrative Treatment of Anorexia Nervosa: a Single Case Report. *BMJ Case Reports*. DOI:10.1136/bcr-2012-006604

Hoenders HJR, Bos EH, Bartels-Velthuis AA, Van der Ploeg K, Vollbehre NK, De Jonge P, De Jong JTVM (2013). Pitfalls in the assessment, analysis, and interpretation of routine outcome

monitoring (ROM) data; results from an outpatient clinic for integrative mental health. Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research. DOI: 10.1007/s10488-013-0511-7

Sarris J, Glick R, Hoenders R, Duffy J, Lake J. (2013). Integrative mental healthcare White Paper: Establishing a new paradigm through research, education, and clinical guidelines. *Advances in Integrative Medicine*, doi:dx.doi.org/10.1016/j.aimed.2012.12

Marte Swart: 'Onderzoek op de afdelingen PsyQ Eetstoornissen en Persoonlijkheidsproblematiek, Lentis, PsyQ, Groningen, Lentis Research congres 2013 Zuidlaren (presentatie)

Cees Boerhout: 'Eten als vijand', Studium Generale Rijksuniversiteit Groningen (presentatie)

Cees Boerhout: 'Onderzoek naar PMT en agressieregulatie bij eetstoornissen', Lentis, PsyQ, Groningen, PsyQ bijeenkomst (presentatie)

Cees Boerhout: 'PMT en agressieregulatie', GGZ Drenthe, Beilen (workshop)

Cees Boerhout: 'PMT en agressieregulatie', Lentis, PsyQ, Groningen, Lentis Research congres 2013 Zuidlaren (presentatie)

Cees Boerhout: 'Wetenschappelijk onderzoek naar PMT agressieregulatie bij eetstoornissen', Symposium bij lectoraat Beweging, Gezondheid en Welzijn, Windesheim Zwolle (workshop)

Marte Swart: 'Onderzoek op de afdelingen Eetstoornissen en Persoonlijkheidsproblematiek, Lentis, PsyQ, Groningen, Lentis Research congres 2013 Zuidlaren (presentatie)

Zwaan Lucas: 'Mentaliseren, de therapeutische relatie en mentalization based treatment', GGZ Drenthe (presentatie)

Bogaerts, S., Spreen, M., Horváth, Z., Polak, M.S., & Cima-Knijff, M.J. (2013). Career criminality, childhood experiences and adult personality among forensic patients in the Netherlands. In J.B. Helfgott (Ed.), *Criminal Psychology* (pp. 381-402). Westport: Praeger.

Brand E, Ter Horst P & Spreen, M. (2013). Behandelevaluatie met behulp van klinische risicotaxatie. Leefklimaat in de klinische forensische zorg. In: J. van Vliet (red.) *Leefklimaat in de klinische forensische zorg*, Amsterdam: SWP;. 328 – 340.

Eidhammer, G., Fluttert, F., Knutzen, M. & Bjørkly S. (2013). Early Recognition Method – ERM Pilotfase 2 – 2009-2013. Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri Helseregion Sor-Ost.

Fluttert F., B. Van Meijel, S. Bjørkly, M. Van Leeuwen, H. Nijman, M. Grypdonck (2013). Early signs of inpatient aggression in forensic psychiatry: an empirical investigation with the Forensic Early Signs of Aggression Inventory [FESAI]. *Journal of Clinical Nursing*, Vol 22, 11-12, 1550-1558.

Fluttert FAJ, Eidhammer G., & S. Bjørkly (2013). The Blackbox of Aggression unravelled by means of the Early Recognition Method. In: European Violence Conference, Ghent

Fluttert F.A.J. (2013). Strategia de Management a Riscului prin "Metoda Recunoasterii Precoce", In: Agresi Vitatea. Adriana Mihai. Editura Risoprint, Cluj Napoca, Romania.

Fluttert, F. (2013) Risicobeheersing en zelfmanagement 'Riskmanagement and selfmanagement', Hoofdstuk 27 in: Werken in gedwongen kader [Methodiek voor het forensisch sociaal werk]. Menger, Krechting & Bosker, Uitgeverij SWP Amsterdam.

Hakvoort, L., Bogaerts, S. Thaut, M., & Spreen, M (2013). Influence of music therapy on coping skills and anger management in forensic psychiatric patients: An exploratory study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-27, DOI: 10.1177/0306624X1351678

Kamphuis, J., Dijk D.J., Spreen, M, Lancel, M (2013). The relation between poor sleep, impulsivity and aggression in forensic psychiatric patients. *Physiology & Behavior*, 123, 168–173.

Koning, L. (2013), 'Some philosophical thoughts on how psychopaths can harm without caring'. In 'Filosofie in de psychiatrie', GGzet wetenschappelijk, jaargang 17, nummer 1, pp. 36-45.

Kremer, S. (2013). 'Pionieren met ethiek', in *Praktijken van normatieve professionalisering*, onder redactie van Van Ewijk, H., en Kunneman, H., Uitgeverij SWP, Amsterdam, pp. 97-115.

Kremer, S. & Milders, F. (red.) (2013). 'Filosofie in de psychiatrie', GGzet wetenschappelijk, jaargang 17, nummer 1.

Kremer, S, Meijde van der, J., Winkel te, S., en Pomp, L. (2013). 'Beschadigde autonomie, (Hoe) valt autonomie te begrijpen in een forensisch psychiatrisch centrum?', *Journal of Humanistic Studies 'Waardenwerk'*, nummer 52, pp. 89-98.

Kremer, S. , Meijde van der, J., Winkel te, S. & Pomp, L. (2013). Beschadigde autonomie. (Hoe) valt autonomie te begrijpen in een forensisch psychiatrisch centrum? *Ggzet Wetenschappelijk*, 17, 1, 24-35.

Kremer, S. & Pomp, L. (2013). Do we (have) to care, or just say 'beware'? Relational ethics and relational research in forensic psychiatry: two birds with one stone? *Ggzet Wetenschappelijk*, 17, 1, 5-23.

Kremer, S., Stam, G., en Pomp, L. (2013). 'Een systemische blik op een delictvrije toekomst? Sociale netwerkanalyse toegepast in een forensisch psychiatrisch centrum'. *Tijdschrift voor systeemtherapie*, jaargang 25, nummer 4, pp. 211-224.

Kremer, S., Velde, van der W., en Wolf, H. (2013). 'Erkenning in de forensische psychiatrie', *Journal of Humanistic Studies 'Waardenwerk'*, nummer 54-55, pp. 83-92.

Matthijssen, S. (2013). 'Symposium 'Filosofie in de forensische psychiatrie'. In 'Filosofie in de psychiatrie', GGzet wetenschappelijk, jaargang 17, nummer 1, pp. 100-102

Postma –van Sloten, C., Bootsma, M. & Spreen, M. (2013). Klinkende klanken. Een voorbeeld van een systemisch N=1 onderzoek naar behandelresultaten van muziektherapie. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 3, 11-18.

Spreen, M. (2013). Gestapelde N=1 onderzoeken in de vaktherapie. Trending topic . Tijdschrift voor vaktherapie, 3, 19.

Troquete, N. A. C. , van den Brink, R. H. S., Beintema, H. Mulder, T., van Os, T. W. D. P, Schoevers R. A. & Wiersma, D. (2013). Risk assessment and shared care planning in out-patient forensic psychiatry: cluster randomised controlled trial. *The British Journal of Psychiatry*, 202, 365–371.

Winkel, S. te (2013). 'Free will, responsibility and forensic psychiatry. In 'Filosofie in de psychiatrie', GGzet wetenschappelijk, jaargang 17, nummer 1, pp. 36-45.

Not on speaking terms: hallucinations and structural network disconnectivity in schizophrenia. Curčić-Blake B, Nanetti L, van der Meer L, Cerliani L, Renken R, Pijnenborg GH, Aleman A. *Brain Struct Funct*. 2013 Nov 2. [Epub ahead of print]

Psychosis-proneness and neural correlates of self-inhibition in theory of mind. van der Meer L, Groenewold NA, Pijnenborg M, Aleman A. *PLoS One*. 2013 Jul 18;8(7):e67774. doi: 10.1371/journal.pone.0067774. Print 2013.

Insight in schizophrenia: involvement of self-reflection networks? van der Meer L, de Vos AE, Stiekema AP, Pijnenborg GH, van Tol MJ, Nolen WA, David AS, Aleman A. *Schizophr Bull*. 2013 Nov;39(6):1288-95. doi: 10.1093/schbul/sbs122. Epub 2012 Oct 27.